

MUSTAQILLIK YILLARIDA SURXONDARYO VILOYATIDA MADANIYAT MUASSASALARINING FAOLIYATI

Kadirova Yakitjan Buvabayevna,

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti dotsenti

UDK: 94(575.1)

<https://orcid.org/0008-0015-6676-4511>

Annotatsiya: Mamlakat fuqarolarining ma'naviy - ma'rifiy jihatdan shakllanishida joylardagi ma'naviy - ma'rifiy muassasalar muhim o'rin tutmoqda. Mustaqillik yillarida Surxondaryo viloyatida madaniy-ma'rifiy muassasalar faoliyatida diqqatga sazovor ishlar amalga oshirilgan. Ayniqsa, Termiz shahri aholisi ibratli tadbirlarni olib borgan. maqolada mustaqillik yillarida Surxondaryo viloyatida madaniyat muassasalarining faoliyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: ma'naviy - ma'rifiy muassasalar, Surxondaryo viloyati, Mannon Uyg'ur nomidagi viloyat musiqa drama teatri, Sobir Termiziy nomidagi axborot-kutubxona markazi, o'rta-maxsus kasb-hunar ta'limi muassasalari.

Аннотация: В духовно-просветительской жизни работников страны имеются важные духовно-просветительские вопросы. За годы независимости были проведены замечательные работы в культурно-просветительской деятельности Сурхандарьинской области. С другой стороны, жители Термеза оказали образцовую поддержку. В статье анализируется деятельность культуры Сурхандарьинской области в годы независимости.

Ключевые слова: духовно-просветительская сфера, Сурхандарьинская область, Уйгурский областной музыкально-драматический театр имени Маннона, информационно-библиотечный центр «Сабир Термизи», средние и специальные профессиональные учебные заведения.

Annotation: There are important spiritual and educational matters in the spiritual and educational life activities of the country's employees. In the years of

independence, remarkable works were carried out in the cultural and educational activities of Surkhondaryo region. On the other hand, the residents of Termiz provided exemplary support. The article analyzes the activity of culture in the Surkhondaryo region during the years of independence.

Key words: spiritual and educational spheres, Surkhondaryo region, Mannon Uyghur Regional Music and Drama Theater, Sabir Termiziy information-library center, secondary and special vocational education institutions.

Kirish. Mamlakatimizdagi madaniy - ma'rifiy muassasalarning faoliyati haqida fikr yuritganda, Surxondaryo viloyatida ibratli ishlarni e'tirof etish lozim.

Termiz va uning atrofi ko'hna madaniyat, nodir san'at, go'zal me'morchilik, she'riyat va adabiyot azal-azaldan taraqqiy etgan makon. Termiz shahrining buyuk namoyondalari - allomalar, ma'rifatparvarlar, mutafakkirlar, san'at arboblarning nomlari jahon sivilizatsiyasi tarixiga oltin harflar bilan bitilgan.

Adabiyotar tahlili va metodologiyasi. Mustaqillik yillarida Surxondaryo viloyatidagi ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy hayotni chuqur, har tomonlama tadqiq etishga, yutuqlar va mavjud muammolarni aniqlashga yordam bergan adabiyotlar yaratildi. Ayniqsa, bu boada B.S.Rahimov[3], M.S.Sohibovalarning[5] tadqiqotlari ilmiy-tarixiy ahamiyatga ega.

Shuningdek, tadqiqot davomida atoqli olimlar, yozuvchilar tomonidan yaratilgan asarlardan ham foydalanildi. Jumladan, S.Tursunov, E.Qobilov, B.Murtazoyev, T.Pardayev[6]larning "Surxondaryo tarixi" asarida mustaqillik davri tarixi ham keng yoritilgan[7].

Hozirgi Surxondaryoning iste'dodli ustalari, musiqachilari, shoirlari, qo'shiqchilari, raqqos va raqqosalarining mahorati ajdodlarning tarixiy-madaniy merosi asosida sayqal topmoqda. Termiz turli tadbirlar o'tkaziladigan ma'rifiy-madaniy markazga aylanib bormoqda. Bu yerda ikki yilda bir bor Markaziy Osiyo baxshi shoirlari hamda oqinlarining Xalqaro festivali bo'lib o'tadi.

Termizda madaniy-ma'rifiy va teatrtomosha muassasalari ko'p. Mannon Uyg'ur nomidagi viloyat musiqa drama teatri ular orasida yetakchi hisoblanadi. 1935 yilda tashkil topgan bu san'at dargohi ijodiy jamoasi o'tgan davr ichida tarixiy va zamonaviy mavzuda qator spektakllarni sahnalashtirib, viloyat madaniyatini rivojlantirishga hissa qo'shdi. Teatr jamoasi repertuari yangi dramatik asarlar bilan boyib bormoqda. Teatr xalqaro va respublika miqyosidagi tanlovlarning sovrinli o'rinlariga sazovor bo'lgan.

Shaharda bolalar qo'g'irchoq teatri hamda havaskorlar teatri, qator klublar, san'at saroylari, kinoteatrlar, ko'plab ashula va raqs guruhlari, folklor-etnografik dastalari faoliyati uchun shart-sharoit mavjud. Viloyatda milliy qo'shiq va raqs san'ati rivojiga katta e'tibor qaratildi. 1997 yilda Termizda «O'zbekraqs»ning viloyat bo'limi ochildi. Bu jamoalar shahar hamda viloyat miqyosida o'tkaziladigan tadbirlarda faol ishtirok etishadi. Masalan, O'zbekistonning boshqa hududlarida kam uchraydigan "Sog'im qo'shiqlari" ("Xo'sh-xo'sh", "Turey-turey", "Churst-churs") sog'ilayotgan jonivorlarni tinchlantirish, erkalash va ularni iyyirish maqsadlarida keng qo'llanilgan raqs ko'rinishlari barcha tumanlarda bayram tadbirlarida olqishlarga sazovor bo'lgan, hatto respublika miqyosida uyushtirilgan "Navro'z" bayram tantanalarida ham muxlislar tomonidan yaxshi kutib olingan.

Xalqaro muzeylar kengashi a'zosi bo'lgan Termiz o'lkashunoslik muzeyida 72000 taga yaqin nodir eksponatlar saqlanmoqda. Muzeyning ilmiy kutubxonasida 13 mingta qo'lyozma va kitob

mavjud. Shuningdek, viloyat kutubxonasi, Termiz davlat universiteti, temiryo'lichilar madaniyat uyining kutubxonalari ham kitobxonlar xizmatida.

Termiz hayvonot bog'ida nodir hayvonlarning 140 ga yaqin turi mavjud. U O'zbekiston Respublikasidagi 2-hayvonot bog'i. Termiz hayvonot bog'i tajriba - botanika uchastkasida 120 turdan ortiq har xil mevali va manzarali daraxtlar va butalar o'stiriladi. Har yili "Qushlar bayrami", sayllar o'tkaziladi. 2001 yili Termiz hayvonot bog'i xalqaro andazalar talabiga javob beradigan tartibda qayta qurildi. Hayvonot bog'i MDHdagi barcha hayvonot bog'lari bilan aloqalarga ega[9].

Hozir Termiz shahrida «Jayhun» nashriyoti va bir nechta gazeta tahririyati ishlab turibdi. Shaharda joylashgan bosmaxonalarda «Surxon tongi», «Zarya Surxona», «Xalq yo'li», «Erkin so'z», «Surxon savdogari», «Adolat tarozisi», «Ma'naviyat gulshani», «Ayol va zamon», «Jayhun» - Teriz davlat universiteti xabarnomasi va boshqa gazetalar chop etiladi. Viloyat radiosi o'zbek, tojik va rus tillarida eshittirish olib boradi. Viloyat televideniesi ko'rsatuvlari dasturi yildan-yilga kengayib, mazmundor bo'lib bormoqda. Bunda «Ko'zgu-TV», «Ishonch», va «Adolat-TV» jamoat telekanallarining roli kattadir.

Hozir shaharda 3 ta suzish havzasi, 2 ta tennis korti, 14 ta ochiq tennis korti, 20 ta voleybol, 16 ta basketbol maydonchasi hamda qo'l to'pi bo'yicha 10 ta maydoncha va boshqa sport maydonchalari mavjud. Termizda sportning 17 turi bo'yicha ixtisoslashgan 8 ta sport maktabi ish olib bormoqda, ularning to'garaklariga 6000 dan ortiq o'quvchi muntazam qatnashib kelmoqda. Shahar sport qo'mitasining ikkita sport maktabida futbol, voleybol, basketbol, qo'l to'pi, tennis, kurash, erkin kurash, karate va sportning boshqa turlari bo'yicha to'garaklar tashkil qilingan.

Shaharda 27 mingdan ziyod aholi, jumladan, 12 ming nafar ayol jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanadi. 5 mingdan ziyod shahar aholisi sport to'garaklariga qatnashadi. Ularga 200

nafardan ortiq professional sport mutaxassislari rahbarlik qiladi.

«Sogʻlom avlod uchun» xalqaro xayriya jamgʻarmasi sovrini uchun 2001-yil 17-20 mayda oʻtkazilgan kurash boʻyicha respublika chempionatida surxondaryolik yigit-qizlar birinchi oʻrinni egallashdi. Oʻzbek kurashining butun jahonda tobora ommalashib borishida surxondaryolik mutaxassislar hamda sportchilarining xizmati juda katta. Milliy kurash boʻyicha Hakim at-Termiziy xotirasiga bagʻishlangan musobaqa hamda Oʻzbekiston Prezidentining sovrini uchun sportning shu turi boʻyicha xalqaro musobaqalar ilk bor Termizda oʻtkazilgani quvonarli holdir. 1999 yili Termizda oʻtkazilgan xalqaro turnirga “Osiyo” nomi berildi.

2002-yil Termizda “Jasorat bogʻi” tashkil etildi. Bu yerda “Insonlar va urushlar” xalqaro foto koʻrgazmasida minglab yurtdoshlarimiz ishtirok etdi. Bir paytlar qurila boshlanib, keyinchalik tashlab qoʻyilgan ikki qavatli bino qad rostladi. Endilikda bu yerda kinozal, 6000 dan ziyod kitobi boʻlgan kutubxona aholiga xizmat qilmoqda. 9 nomdagi gazeta va jurnallar muntazam kutubxonaga keltiriladi. Tikish-bichish, hisobchilik va kompyuter operatorlari oʻquv kurslari ham shu yerda faoliyat koʻrsatmoqda. Shuningdek, tarixiy muzey ham barpo etilgan. Surxondaryo viloyatining faxriy olimlari, urush qatnashchilarining arxiv hujjatlari, surʼat – lavhalar jamlangan[11].

Har bir yurt, elning sinalgan qahramonlari, maʼnaviy - madaniy yodgorliklari boʻladi. Surxon vohasining ana shunday qadriyat va oriyat ramzi hisoblangan qahramonlari, koshonalari, moʻtabar qadamjolari bisyordir. Termiz shahrining 2500 yillik yubileyi sharofati bilan Alpomish bogʻining tashkil etilishi va uning markazida afsonaviy pahlavonga yodgorlik oʻrnatilishi asriy orzularni roʻyobga chiqardi. Bu tuproq azaldan ilmu-hunar, hikmat va sanʼat ruhi bilan yoʻgʻrilgan. Imom at-Termiziy, avliyo Hakim ota kabi ulugʻ zotlarning oʻlmas ruhi, hayotbaxsh oʻgitlari, barkamol avlodlarni voyaga yetkazdi[4].

Bugungi kunda bu memorial obida birgina surxondaryoliklarni emas, butun Oʻzbekiston xalqining faxri va gʻururi sharafiga bunyod boʻlgan ulkan yodgorlik sifatida savlat toʻkib turibdi. “Guyo, u ey aziz farzandlarim, oʻtmishingni, oʻzligingni, jahonni hayratga solgan bobokolonlaringni unutma!” deb daʼvat qilayotgandek. Surxondaryo viloyatida madaniy rivojlanish jarayonida madaniy-maʼrifiy faoliyatida bir qator yutuqlar qoʻlga kiritilgan.

Surxondaryo viloyatida 60 ta oʻrta-maxsus kasb-hunar taʼlimi muassasalari mavjud boʻlib, taʼlim muassasalarida 613 ta sport toʻgaragi faoliyat yuritmoqda. Viloyat boʻyicha oʻrta maxsus kasb-hunar taʼlim muassasalarida 49 ta sport zali, 2 ta basseyn, 35 ta sport maydoni, 24 ta qoʻl toʻpi maydoni, 32 ta tennis korti, 58 ta basketbol maydoni yoshlar xizmatida[12].

2005-yilning birinchi yarim yilligida Surxondaryo viloyatida 413 ta kutubxona aholiga xizmat koʻrsatdi. Sobir Termiziy nomidagi axborot-kutubxona markazi, axborot madaniy va maʼrifiy muassasasi, bosh kitob xazinasi uslubiy markaz sifatida Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 20-iyundagi «Respublikada aholisini axborot-kutubxona bilan taʼminlashni tashkil etish toʻgʻrisida»gi PQ-381-sonli qarorining zamonaviy talablarini hisobga olgan holda quyidagi asosiy yoʻnalishlar boʻyicha faoliyat olib borgan[13]:

- kutubxona markazlari jamgʻarmasidan foydalanishda viloyatning barcha aholisiga teng sharoitlar yaratish choralari koʻrgan;
- aholining turli qatlamlarini Axborot-kutubxona markazidan (AKM) muntazam foydalanishga jalb etgan;
- kitob jamgʻarmasining tilshunoslik, badiiy adabiyot boʻlimlari qayta tizimlashtirilgan;
- ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilishga oid adabiyotlar, vaqtli matbuotda chop etilayotgan maqolalar keng omma orasida targʻib qilib borilgan;
- giyohvandlik va SPIDga qarshi kurashish butun jahon harakatiga qoʻshilgan holda yoshlar bilan ishlashga alohida eʼtibor

berib, ular uchun tashkil etiladigan tadbirlar soni ko'paytirilgan;

- lotin yozuvidagi o'zbek alifbosida chiqayotgan adabiyotlarni kutubxona markazlari jamg'armalarida ko'paytirgan;

- axborot va raqamli ma'lumotlarni umumlashtirish, tahlil qilish ishi rivojlantirilgan;

- respublikadagi boshqa kutubxona markazlari ish tajribalari bilan tanishish, o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish va ilg'or ish tajribalarini viloyatdagi ARM larda qo'llash yo'lga qo'yilgan;

- turli xalqaro jamg'armalar tomonidan tashkil etilgan seminarlarda faol ishtirok etishgan.

Yuqorida ta'kidlanganidek, madaniy rivojlanish jarayonida madaniy-ma'rifiy muassasalarning faoliyati respublikamizning barcha viloyatlarida bo'lganidek Surxondaryo viloyatida ham namunali tashkil etilgan. Bu tadbirlarning barchasi kelajak avlodni mamlakat nufuzini ko'tarishga qodir shaxslar etib tarbiyalashga qaratilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 20-iyundagi «Respublikada aholini axborot-kutubxona bilan ta'minlashni tashkil etish to'g'risida»gi Prezidentning 381-sonli qarori ijrosini ta'minlash maqsadida qishloq kutubxonalarining 389 tasi viloyat o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi boshqarmasi ixtiyoriga o'tkazildi. Kutubxonalar yiriklashtirildi, natijada tizim bo'yicha 67 ta axborot-resurs markazi tashkil etildi. Xalq ta'limi bo'limlaridagi kutubxonalar 15 ta axborot-resurs markazlariga birlashtirildi.

Kutubxona markazlarida o'rnatilgan kompyuterlar internet tarmog'iga ulangan. Natijada so'nggi yillarda kitobxonlarni turli xil axborot bilan ta'minlashga erishilmoqda.

Viloyatdagi kutubxonalar uchun 2006 yilga qadar 3 mln. 568 ming 452 so'mlik 2047 nusxa, 499 nomdagi yangi kitoblar olindi.

Surxondaryo viloyatidagi madaniy va ma'rifiy maskanlarning 2002-2005 yillardagi faoliyatini tadqiq etganimizda shunday faktlarga duch keldik. 2003-yilda "AKSELS" xalqaro tashkilotining "O'qishga a'lochilik dasturi" tanlovida g'olib chiqqan viloyat o'quvchilari o'qishini xorijda davom ettirmoqdalar. 2004-yilda "AYREKS" Xalqaro tashkilotining "Butun olam sizning sinfingizda" tanlovida Termiz tumani o'quvchilari respublika g'olibi bo'lishdi[10].

Surxondaryo viloyatidagi klub va madaniyat uylarida o'rinlar soni oshib bormoqda. Shuningdek, viloyatda 4 ta teatr faoliyat ko'rsatgan holda ulardagi o'rinlar soni 2002-yil 700 taga mo'ljallangan bo'lsa, 2005-yilga kelib, 1 ming 329 o'ringa yetdi. Ommaviy kutubxonalar soni oshgan bo'lsa-da, ulardagi kitoblarning soni 2002-yilga nisbatan kamayib borgan. Buning asosiy sababi eski chop etilgan adabiyotlarni kutubxona fondidan olib, yangisi bilan ta'minlashga ulgurilmaganligidir.

Xulosa. Shunday qilib, janubiy viloyatlarda madaniy rivojlanish jarayonida madaniy-ma'rifiy muassasalar yuqori darajada faoliyat yuritgan. Bu sohada turli tashkilot va muassasalar o'z ishlarini olib bormoqda. Mazkur yo'nalishdagi chora-tadbirlar negizida xalq ongida Ona Vatanga muhabbat va sadoqat, mustaqilligimizni mustahkamlash, milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarni asrash kabi his-tuyg'ularni uyg'otishdek ezgu maqsadlar turadi. Bu maqsadga erishish uchun jamiyatimizning barcha qatlamlari, ayniqsa, ziyolilar mas'uldirlar.

Foydalanilgan manba va adabiyotlar ro'yxati:

1. Azimov M. Termiz tarixi. – Toshkent, 2001. – 192 b;
2. Botirov X., Annayev T. Surxondaryo viloyati arxeologiya muzeyi. – Toshkent: Sharq, 2006. – 24 b;
3. Rahimov B. S. O'zbekistonning mustaqillik yillaridagi ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy hayoti (Surxondaryo viloyati misolida 1991-2005 yillar). Tarix fan.nom. ... diss. – Toshkent: O'zMU, 2008. – 189 b.
4. Karimov I. A. Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot – pirovard maqsadimiz. T.8. – Toshkent: O'zbekiston, 2000. – B.79.

5. Sohibova M.S. O'zbekistonda madaniy hayot: tajriba va muammolar (Janubiy viloyatlar misolida. 1946-1985 yillar). Tarix fan. nom. ... diss. – Toshkent: O'zMU, 2008. – 141 b.
6. Tursunov S., Qobilov I., Pardaev T., Murtazoev B. Surxondaryo tarix ko'zgasida. – Toshkent: Sharq, – 382.
7. Tursunov S., Qobilov E., Murtazoev B., Pardaev T. Surxondaryo tarixi. – Toshkent: Sharq, 2004. – B. 480-574.
8. O'zbekistonning yangi tarixi. Uchinchi kitob. Mustaqil O'zbekiston tarixi. – Toshkent: Sharq, 2000. – 506 b.
9. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. T.3. – Toshkent: 2001. – B. 391-392.
10. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. T.8. – Toshkent: O'zME, 2006. – B.158-159.
11. O'zR MA fondi. M-7. 1-ro'yxat. 1163-yig'ma jild. 15-16-varoqlar.
12. Surxondaryo viloyati Madaniyat va sport bo'limining joriy arxivi. 2003 yil hisoboti. – B. 7.
13. Adib Sobir Termiziy nomli Axborot – kutubxona markazining joriy arxivi. Adib Sobir Termiziy nomli Axborot-kutubxona markazining 2006 yildagi ish faoliyati bo'yicha yillik yozma hisoboti. – B. 2-13.

CHIM USTIDA XOKKEY SPORT BO'YICHA “ANDIJANKA” JAMOASI FAOLIYATI

Sarvinoz Omonova,

Qarshi davlat universiteti dotsenti,
tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori.

Omonovasarvinoz598@gmail.com

UDK: 94(575.1)

<https://orcid.org/0008-0303-6676-4511>

Annotatsiya: Ushbu maqolada Sovet davrida sportning bir necha turlari O'zbekistonni jahon maydonlarida obro'-hurmat topishiga, mashhur bo'lishiga xizmat qilgan. Xususan, birinchilardan bo'lgan chim ustida xokkeyi ayollar jamoasi “Andijanka”, haqida yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: “Andijanka”, chim ustida xokkey, ayollar jamoasi, musobaqa, chempionat, sportchilar, Butunittifoq turnirlari.

Аннотация: В этой статье несколько видов спорта в советское время. Он способствовал прославлению и уважению Узбекистана на мировой арене. В частности, была отмечена женская хоккейная команда «Андижанка», которая была одной из первых.

Ключевые слова: «Андижанка», хоккей на траве, женская команда, соревнования, чемпионат, спортсмены,

Всесоюзные турниры.

Annotatsion: In this article, during the Soviet period, several types of sports served to gain prestige and popularity of Uzbekistan in the world arena. In particular, the women's field hockey team "Andijanka", which was one of the first, was highlighted.

Key words: "Andijanka", field hockey, women's team, competitions, championship, athletes, All-Union tournaments.

O'tmishda, sportning bir necha turlari O'zbekistonni jahon maydonlarida obro'-hurmat topishiga, mashhur bo'lishiga xizmat qilgan. Bularning ichida ro'yxatning birinchilari qatorida chim ustida xokkeyni misol qilish mumkin. Birgina “Andijanka”, aytish mumkinki, chim ustida xokkey vatani maqomini olishga bosh da'vogar bo'lgan.

O'zbekiston SSSRda chim ustidagi xokkey eng ommaviy sport turlaridan biri bo'lgan.